

RECENZJE

OPORÓW III. INSPIRACJE. DOMUS PROPRIA DOMUS OPTIMA, RED. [ED.] ANNA MAJEWSKA-RAU, ADRIANNA CZEKALSKA, WYDAWCA MUZEUM-ZAMEK W OPOROWIE [PUBLISHER OF THE CASTLE MUSEUM IN OPORÓW], OPORÓW 2022, SS. [PP.] 268

W 2019 r. Muzeum-Zamek w Oporowie zorganizowało konferencję z okazji 70-lecia swojego istnienia. Motywem przewodnim, pod hasłem *Domus propria domus optima*, uczyniono możnowładztwo i szlachtę oraz ich rezydencje z perspektywy historii, historii sztuki i kultury materialnej na przestrzeni wieków. Niniejsza monografia wieloautorska stanowiąca pokłosie powyższego spotkania naukowego została ofiarowana Grażynie Rzymkowskiej, która od lat sześćdziesiątych XX w. aż do 2006 r. sprawowała stanowisko dyrektora w Muzeum-Zamek w Oporowie, znacznie przyczyniając się do rozwoju badań nad historią Oporowa. To właśnie do jej dorobku naukowego nawiązują tytułowe *Inspiracje*¹. Należy podkreślić, iż już we wcześniejszych latach miały miejsce tego typu konferencje, organizowane przez Muzeum, których pokłosiem były również publikacje².

¹ *Słowo wstępne*, [w:] *Oporów III. Inspiracje. Domus propria domus optima*, red. A. Majewska-Rau, A. Czekalska, Oporów 2022, s. 9.

² *Vide: Oporów. Stan badań*, red. G. Kin-Rzymkowska, U. Kowalska, A. Majewska-Rau, Oporów 2000; *Oporów. Stan badań II*, red. G. Kin-Rzymkowska, Oporów 2008.

Monografia wieloautorska będąca przedmiotem recenzji, wydana pod redakcją Anny Majewskiej-Rau i Adrianny Czekalskiej, składa się z siedmiu artykułów autorstwa badaczy związanych z Uniwersytetem Łódzkim, Instytutem Historii Polskiej Akademii Nauk, Towarzystwem Rodu Plewako oraz Muzeum-Zamkiem w Oporowie. Teksty dotyczą różnych epok historycznych, poczynając od schyłku średniowiecza, kończąc na latach sześćdziesiątych XIX stulecia, skupiają się natomiast na dawnych ziemiach polskich (I Rzeczpospolitej, okresu zaborów). Treść właściwą publikacji poprzedziło *Słowo wstępne* A. Majewskiej-Rau – obecnej dyrektorki Muzeum, w którym wyjaśniła ona motywy zorganizowania konferencji i nawiązała do wcześniejszych tradycji. Wszystkie zamieszczone w publikacji teksty, opatrzone zostały aparatem naukowym w formie przypisów i bibliografii umieszczonej na końcu każdego z nich.

Pierwszy artykuł pt. *Gdzie i jak mieszkali Konięcpolscy w XV wieku* wyszedł spod pióra Zbigniewa Bani. Autor scharakteryzował najznamienitszych przedstawicieli rycerskiego rodu h. Pobóg, z którego na przestrzeni wieków wykształcił się ród Konięcpolskich, oraz opisał dobra, w posiadanie których weszli – od XIII w. aż po XV stulecie. Poprzez zarysowanie wysokich urzędów, jakie pełnili kolejni członkowie rodu w Królestwie Polskim, oraz pokazanie rozrostu majątków Z. Bania ukazał rosnącą pozycję polityczną Konięcpolskich. Wskazał także miejscowości, gdzie znajdowały się rezydencje rodziny oraz podkreślił fakt dokonywania przez nią fundacji na rzecz Kościoła.

Piotr Gryglewski w tekście pt. *Prywatne biskupie fundacje architektoniczne na terenach środkowej Polski w XV–XVII w. Wybrane przykłady* podjął tematykę fundatorskich zabiegów arcybiskupów i biskupów w środkowej Polsce, w większości w ziemi łęczycko-sieradzkiej w czasach od XV do XVII stulecia. Skupił się na donacjach dostojników kościelnych motywowanych osobistymi (prywatnymi) decyzjami w ich rodowych dobrach. Jako przykład posłużyły działania m.in. abpa Władysława Oporowskiego w Oporowie, prymasa Jana Łaskiego w Łasku czy prymasa Macieja Drzewickiego w Drzewicy. Zabiegi fundacyjne polegały na budowie świątyń oraz ich należytym wyposażeniu, a także wznoszeniu nowych siedzib rezydencjonalnych fundatorów (w szczególności w XV i I poł. XVI w.). Jak wykazał P. Gryglewski, całość zabiegów miała służyć wzmocnieniu pozycji rodu, z którego pochodzili duchowni.

Trzeci tekst, autorstwa Tadeusza Bernatowicza, został zatytułowany *Renesansowa rekreacja w Wielkim Księstwie Litewskim. Ville i villeggiatura a tradycja myśliwska*. Autor poruszył problematykę rekreacji w wiejskich rezydencjach – określanej mianem villeggiatury na wzór mody włoskiego renesansu³ na ziemiach Wielkiego

³ T. Bernatowicz, *Renesansowa rekreacja w Wielkim Księstwie Litewskim. Ville i villeggiatura a tradycja myśliwska*, [w:] *Oporów III. Inspiracje...*, s. 40–41.

Księstwa Litewskiego. Zwrócił uwagę na specyfikę tej formy spędzania wolnego czasu na terenach, gdzie bardzo mocno zakorzenione były tradycje polowań, co przełożyło się na połączenie tych funkcji. Ponadto dokonał charakterystyki przykładowych rezydencji, pełniących funkcje villi-dworu myśliwskiego, zarówno tych królewskich (m.in. w Knyszynie), jak i możnowładczych (m.in. Nieśwież należący do Radziwiłłów).

Andrzej Haratym w *Genealogii Jana Sołłohuba podskarbiego wielkiego WXL, wojewody brzeskiego litewskiego* postawił sobie za cel przybliżenie przodków postaci z rodu legitymującego się herbem Prawdzic, uznaną za ważną z racji pełnienia istotnych urzędów w czasach saskich⁴. Przedstawiając życiorysy krewnych Jana, zaczynając od XV stulecia, zwrócił uwagę m.in. na dobra, jakie objęli w swoje posiadanie, urzędy sprawowane przez mężczyzn z tego rodu, ich sympatie i antypatie związane ze współczesnymi im rządami królewskimi oraz rolę w ówczesnym życiu politycznym. Ponadto A. Haratym dokonał charakterystyki dwóch pokoleń potomków brata Jana, Adama Kazimierza, doprowadzając swą opowieść do czasów Sejmu Wielkiego, gdyż jak stwierdził, ich „historia związana była z dziejami linii magnackiej, zapoczątkowanej przez podskarbiego”⁵. Na uwagę zasługuje fakt, iż Autor dokonał kwerendy zarówno w polskich, jak i zagranicznych archiwach oraz bibliotekach, a także nie ograniczył się jedynie do polskojęzycznych źródeł drukowanych.

Artykuł, który wyszedł spod pióra Stanisława Jana Plewako, nosi tytuł *XVIII-wieczny pałac w Iwieńcu Antoniego Sołłohuba, generała artylerii litewskiej. Inwentarz wnętrza i próba lokalizacji*. Autor podjął próbę przyjrzenia się pałacowi istniejącemu od około połowy XVIII w. aż po końcówkę tego stulecia⁶, poprzez pryzmat kilku zagadnień. Tytułem wprowadzenia do głównego tematu przybliżył skrótowo historię Iwieńca – miejscowości, która w interesującym okresie znajdowała się na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego⁷. Przechodząc do głównej treści, oscylującej wokół pałacu S.J. Plewako, zarysował biografię Jana – ojca Antoniego – i jego najbliższych krewnych, na którego własność przeszedł Iwieńiec w kilka lat przed powstaniem rezydencji Sołłohubów⁸, a także prześledził historię pałacu i jego mieszkańców. Ważną część stanowi zarysowanie szaty zewnętrznej budynku, a przede wszystkim, głównie za pośrednictwem opisu ze źródła, wyglądu

⁴ A. Haratym, *Genealogia Jana Sołłohuba podskarbiego wielkiego WXL, wojewody brzeskiego litewskiego*, [w:] *Oporów III. Inspiracje...*, s. 57.

⁵ *Ibidem*, s. 57.

⁶ S.J. Plewako, *XVIII-wieczny pałac w Iwieńcu Antoniego Sołłohuba, generała artylerii litewskiej. Inwentarz wnętrza i próba lokalizacji*, [w:] *Oporów III. Inspiracje...*, s. 81, 84.

⁷ *Ibidem*, s. 77.

⁸ *Ibidem*, s. 81.

poszczególnych wnętrz. Autor nie pominął również próby zlokalizowania jego położenia, jak zostało to zasygnalizowane w tytule.

Jarosław Kita w artykule pt. *Ziemiaństwo regionu kutnowskiego w pracach Towarzystwa Rolniczego (1858–1861)* skupił się na ukazaniu zaangażowania właścicieli ziemskich z okręgu gostynińskiego i orłowskiego Królestwa Polskiego w prace Towarzystwa, które podejmowało działania w zakresie „modernizacji rolnictwa i rozwoju przemysłu rolno-spożywczego”⁹. Autor przybliżył sylwetki ziemian regionu kutnowskiego oraz podkreślił ich szczególną aktywność na tle działaczy z innych terenów Kongresówki. Całość poprzedziło zarysowanie historii działalności Towarzystwa Rolniczego i podkreślenie jego istotnej roli. Na pochwałę zasługuje przytoczenie w formie przypisów skrótowych biografii członków Towarzystwa Rolniczego pochodzących ze scharakteryzowanego regionu.

Zdecydowanie największą część niniejszej publikacji stanowi ostatni tekst autorstwa Andrzeja Boruckiego, który został poświęcony zagadnieniu *Biblioteki Wilhelma Orsettiego w Witoni*. Tytułem wstępu Autor dokonał scharakteryzowania zawartości źródła – inwentarza pośmiertnego majątku Orsettiego, z którego czerpał informacje na temat biblioteki zawierającej pokaźną i różnorodną kolekcję, tworzoną do 1822 r.¹⁰ Główną treść artykułu stanowi przegląd zróżnicowanej tematyki reprezentowanej w księgozbiorze oraz przybliżenie przykładowych pozycji. Wyszczególniono m.in. słowniki, różne gatunki literatury – chociażby prawniczej, historycznej, przyrodniczej, kilka rodzajów piśmiennictwa z zakresu literatury pięknej, a także poradniki, czasopisma czy mapy. Warto wspomnieć, iż biblioteka zawierała pozycje zarówno polsko-, jak i obcojęzyczne (m.in. francuskie, niemieckie czy łacińskie). Całość zwieńczył obszerny aneks zawierający treść wykorzystywanego do analizy inwentarza. Należy podkreślić, iż A. Borucki wykorzystał znaczną liczbę źródeł oraz literatury przedmiotu, o czym świadczy niemała bibliografia, którą opatrzył swój tekst.

W mojej opinii publikacja będąca przedmiotem niniejszej recenzji jest wartościową pozycją, która zasługuje na zapoznanie się z jej zawartością. Artykuły różnią się pod względem poruszonych problemów badawczych, epoki historycznej, objętości, jak i rodzaju wykorzystanych źródeł. Jednakże wszystkie łączy motyw przewodni zasygnalizowany we wstępie, a konstrukcja chronologiczna pozwala prześledzić historię rodów możnowładczych i szlacheckich na przestrzeni różnych epok. Pewnym mankamentem jest błędne podanie stron w spisie treści, na których znajdują się poszczególne artykuły. Jednakże to dwustronicowe przesunięcie tekstów nie sprawia problemów z ich wyszukaniem.

⁹ J. Kita, *Ziemiaństwo regionu kutnowskiego w pracach Towarzystwa Rolniczego (1858–1861)*, [w:] *Oporów III. Inspiracje...*, s. 102.

¹⁰ *Biblioteka Wilhelma Orsettiego w Witoni*, [w:] *Oporów III. Inspiracje...*, s. 126, 128, 137.

Podsumowując, monografia wieloautorska pt. *Oporów III. Inspiracje. Domus propria domus optima* stanowi wartościowe źródło wiedzy zarówno dla badaczy dziejów społecznych, jak i pasjonatów historii. Należy mieć nadzieję, iż będzie powstawać więcej publikacji naukowych i popularnonaukowych o charakterze interdyscyplinarnym, wydobywających z mroków historii społeczne zagadnienia, związane z różnymi rodami magnackimi i szlachecko-ziemiańskimi. Zarówno z terenów dawnej I Rzeczypospolitej, XIX-wiecznych ziem polskich pod zaborami, jak i doby XX stulecia.

Patrycja Kuśmirek

Uniwersytet Łódzki • University of Lodz

<https://orcid.org/0000-0002-9893-1406>

NOTKA O AUTORCE (ABOUT THE AUTHOR)

Mgr Patrycja Kuśmirek – absolwentka studiów historycznych I stopnia i studiów magisterskich w Katedrze Historii Polski XIX w. w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego.

Zainteresowania naukowe: historia społeczna XIX w., dzieje ziemiaństwa, historia kobiet.

e-mail: patikusmirek1699@wp.pl